

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
ҒЫЛЫМ КОМИТЕТІ
Ш.Ш.УӘЛИХАНОВ АТЫНДАҒЫ ТАРИХ
ЖӘНЕ ЭТНОЛОГИЯ ИНСТИТУТЫ

«EDU.E-HISTORY.KZ»

ЭЛЕКТРОНДЫҚ ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ

№ 1(17) қаңтар-наурыз 2019
ISSN 2710-3994

Бас редактор:
Қабылдинов Зиябек Ермұқанұлы

Редакциялық алқа:

- Абашин Сергей Николаевич – тарих ғылымдарының докторы, профессор, Санкт-Петербургтегі Европа университеті (Ресей)*
- Абдырахманов Толобек Абылович – тарих ғылымдарының докторы, профессор, И. Арабаев атындағы Қызғыз мемлекеттік университетінің ректоры. (Қырғызстан)*
- Аязан Бүркітбай Ғелманұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР БҒМ ҒК Мемлекет тарихы институты директорының орынбасары. (Қазақстан)*
- Әлімбаев Нұрсан – тарих ғылымдарының кандидаты, профессор, Қазақстан Республикасы Орталық мемлекеттік музейінің директоры. (Қазақстан)*
- Әбусейтова Меруерт Қуатқызы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА корр.-мүшесі. ҚР БҒМ ҒК Р. Сүлейменов атындағы Шығыстану институтының «Тарихи материалдарды зерттеу» орталығының директоры. (Қазақстан)*
- Әбіл Еркін Аманжолұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР БҒМ ҒК Мемлекет тарихы институтының директоры. (Қазақстан)*
- Голден Кэтти Стромайл (Kathie Stromile Golden) – PhD, Миссисипи өңірлік мемлекеттік университеті (Mississippi Valley State University) (АҚШ)*
- Кәрібаев Берекет Бақытжанұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, «Қазақстан тарихы» кафедрасының меңгерушісі. (Қазақстан)*
- Қожамжарова Дария Пернешқызы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университетінің ректоры. (Қазақстан)*
- Кожирова Светлана Басиевна – саясаттану ғылымдарының докторы, профессор, Фудан Университетінің Қытай және Орталық Азияны зерттеу орталығының мен «Астана» ХҒК бірлескен директоры (Қазақстан)*
- Козодой Виктор Иванович – тарих ғылымдарының докторы, профессор. (Ресей)*
- Көкебаева Гүлжауһар Какенқызы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР БҒМ ҒК Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты (Қазақстан)*
- Көмеков Болат Ешмұхамедұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті Халықаралық қытшақтану институтының директоры, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің профессоры. (Қазақстан)*
- Матыжанов Кенжехан Ісләмжанұлы – филология ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА корр.-мүшесі, М.О. Әуезов атындағы әдебиет және өнер институтының директоры. (Қазақстан)*
- Моррисон Александр (Morrison Alexander) – PhD, профессор Оксфордского университета (Великобритания)*
- Муртазаева Рахборхон Хамидқызы – тарих ғылымдарының докторы, Мирзо Ұлықбек атындағы Өзбекстан ұлттық университеті «Өзбекстан тарихы» кафедрасының профессоры. (Өзбекстан)*
- Панто Дмитрий (Panto Dmitri) – PhD доктор, Гданьск қаласындағы Екінші дүниежүзілік соғыс мұражайының ғылыми қызметкері. (Польша)*
- Римантас Желвис (Želvyis Rimantas) – тарих ғылымдарының докторы, профессор, Вильнюс педагогикалық университеті (Литва)*
- Самашев Зайнолла Самашұлы – археолог, тарих ғылымдарының докторы, профессор, Герман археология институтының корр.-мүшесі. ҚР БҒМ ҒК Ә. Марғұлан атындағы Археология институты. (Қазақстан)*
- Сайлан Болат Санабайұлы – тарих ғылымдарының докторы, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті. (Қазақстан)*
- Смағұлов Оразақ Смағұлұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Балон ғылым академиясының корр.-мүшесі, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы сыйлықтың лауреаты, ғылым мен техниканың еңбек сіңірген қайраткері, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің профессоры. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)*
- Сыдықов Ерлан Бәтташұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің ректоры. (Қазақстан)*
- Таймағамбетов Жәкен Қожахметұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, ҚР Ұлттық музейі. (Қазақстан)*

Жауапты редактор:
Қаипбаева Айнагүл Толғанбайқызы

Ғылыми редактор:
Қозыбаева Махаббат Мәлікқызы

Редактор:
Кубеев Рустем Жаулыбайұлы

Жауапты хатшы:
Қоңқабаева Арайлым

Техникалық хатшы:
Хумарзах Алтынбек

Главный редактор:
Кабульдинов Зиябек Ермуханович

Редакционная коллегия:

- Абашин Сергей Николаевич – доктор исторических наук, профессор, Европейский университет в Санкт-Петербурге (Россия)*
- Абдырахманов Толобек Абылович – доктор исторических наук, профессор, ректор Кыргызского государственного университета им. И. Арабаева (Кыргызстан)*
- Алимбай Нурсан – кандидат исторических наук, профессор, директор Центрального государственного музея Республики Казахстан (Казахстан)*
- Абусеитова Меруерт Хуатовна – доктор исторических наук, профессор, чл.-корр. НАН РК, директор Республиканского центра по изучению исторических материалов Института востоковедения имени Р.Б. Сулейменова (Казахстан)*
- Абиля Еркин Аманжолович – доктор исторических наук, профессор, директор Института истории государства КН МОН РК (Казахстан)*
- Аяган Буркитбай Гелманович – доктор исторических наук, профессор, заместитель директора Института истории государства КН МОН РК (Казахстан)*
- Голден Кэтти Стромилейл (Kathie Stromile Golden) – PhD, Государственный университет долины Миссисипи (Mississippi Valley State University) (США)*
- Исмагулов Оразак Исмагулович – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, член-корр. Болонской академии наук, лауреат премии им. Ч.Ч. Валиханова, заслуженный деятель науки и техники, профессор Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева (г. Нур-Султан, Казахстан)*
- Карибаев Берекет Бахытжанович – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, заведующий кафедрой истории Казахстана, Казахский национальный университет им. аль-Фараби (Казахстан)*
- Кожамжарова Дария Пернешовна – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, ректор Южно-Казахстанского университета им. М.Ауэзова (Казахстан)*
- Кожирова Светлана Басиевна – доктор политических наук, профессор, содиректор Центра исследования Китая и Центральной Азии Фуданьского Университета и МНК «Астана», руководитель Центра китайских и азиатских исследований (Казахстан)*
- Козодой Виктор Иванович – доктор исторических наук, профессор (Россия)*
- Кокеебаева Гульжаухар Какеновна – доктор исторических наук, профессор, главный научный сотрудник Института истории и этнологии им. Ч.Ч.Валиханова КН МОН РК (Казахстан)*
- Кумекоев Болат Ешимхамбетович – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, директор Международного института кипчаковедения Казахского национального университета имени аль-Фараби, профессор Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева (Казахстан)*
- Матыжанов Кенжехан Слямжанович – доктор филологических наук, профессор, чл.-корр. НАН РК, директор Института литературы и искусства им. М. Ауэзова (Казахстан)*
- Моррисон Александр (Morrison Alexander) – PhD, профессор Оксфордского университета (Великобритания) Муртазаева Рахборхон Хамидовна – доктор исторических наук, профессор кафедры «Истории Узбекистана» Национального университета Узбекистана имени Мирзо Улугбека. (Узбекистан)*
- Панто Дмитрий (Panto Dmitri) – доктор PhD, профессор, главный специалист научного отдела Музея Второй мировой войны г. Годаньска (Польша)*
- Римантас Желвис (Želvyus Rimantas) – доктор педагогических наук, профессор, Вильнюсский педагогический университет (Литва)*
- Самашев Зайнолла Самашевич – археолог, доктор исторических наук, профессор, чл.-корр. Германского археологического института. Институт археологии им. А.Маргулана КН МОН РК (Казахстан)*
- Сайлан Болат Санабаевич – доктор исторических наук, Казахский национальный университет им. аль-Фараби (Казахстан)*
- Сыдыков Ерлан Батташевич – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, ректор Евразийского национального университета им. Л.Н. Гумилева (Казахстан)*
- Таймагамбетов Жакен Кожажметович – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, Национальный музей РК (Казахстан)*

Ответственный редактор:

Каипбаева Айнагуль Толганбаевна

Научный редактор:

Козыбаева Махаббат Маликовна

Редактор:

Кубеев Рустем Джаулыбайулы

Ответственный секретарь:

Конкабаева Арайлым Нурболатовна

Технический секретарь:

Хумарзах Алтынбек

Editor-In-Chief:

Kabuldinov Ziabek Ermukhanovich

Members of editorial board:

Abashin Sergei Nikolaevich – Doctor of Historical Sciences, Professor, European University at St. Petersburg (Russia)
Abdyrakhmanov Tolobek Abylovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Rector of I. Arabaev Kyrgyz State University (Kyrgyzstan)

Alimbay Nursan – Candidate of Historical Sciences, Professor, Director of the Central State Museum of the Republic of Kazakhstan (Kazakhstan)

Abusseitova Meruert Khuatovna – Doctor of Historical Sciences, Professor, Corresponding Member of the NAS RK, Director of the Republican Center for the Study of Historical Materials at R.B. Suleimenov Institute of Oriental Studies (Kazakhstan)

Abil Yerkin Amanzholovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Director of the Institute of History of the State CS MES RK (Kazakhstan)

Ayagan Burkithbai Gelmanovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Deputy Director of the Institute of History of the State CS MES RK (Kazakhstan)

Golden Kathie Stromile – PhD, Mississippi Valley State University (USA)

Ismagulov Orazak Ismagulovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Corresponding Member of Bologna Academy of Sciences, winner of Ch.Ch. Valikhanov Award, Honored Worker of Science and Technology, Professor of L.N. Gumilyov University (Kazakhstan)

Karibayev Bereket Bakhytzhonovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Head of the Department of History of Kazakhstan, Al-Farabi Kazakh National University (Kazakhstan)

Kozhamzharova Daria Perneshovna – Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the NAS of the Republic of Kazakhstan, rector of the M. Auezov South Kazakhstan University (Kazakhstan)

Kozhirova Svetlana Bassieva – Doctor of Political Science, Professor, Co-Director of the Center for the Study of China and Central Asia of Fudan University and the International Scientific Complex of the National Company "Astana", Head of the Center for Chinese and Asian Studies (Kazakhstan)

Kozodoi Viktor Ivanovich – Doctor of Historical Sciences, Professor (Russia)

Kokebayeva Gulzhaukhar Kakenovna – Doctor of Historical Sciences, Professor, chief researcher at Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology CS MES RK (Kazakhstan)

Kumekov Bolat Eshmukhambetovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Director of the International Institute of Kipchak Studies of the Al-Farabi Kazakh National University, Professor at L.N. Gumilyov Eurasian National University (Kazakhstan)

Matyzhanov Kenzhekhan Slyamzhanovich – Doctor of Philology, Professor, Corresponding Member of the NAS RK, Director of M. Auezov Institute of Literature and Art (Kazakhstan)

Morrison Alexander – PhD, Professor, University of Oxford (UK)

Murtazayeva Rakhborkhon Khamidovna – doctor of Historical Sciences, Professor at the Department of «History of Uzbekistan» of Mirzo Ulugbek National University of Uzbekistan. (Uzbekistan)

Panto Dmitri – PhD, researcher at the Museum of the Second World War in Gdansk (Poland)

Rimantas Želvys – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Vilnius Pedagogical University (Lithuania)

Samashev Zainolla Samashevich – archaeologist, Doctor of Historical Sciences, Professor, Corresponding Member of German Archaeological Institute. A. Marghulan Institute of Archeology CS MES RK (Kazakhstan)

Sailan Bolat Sanabayevich – Doctor of Historical Sciences, Al-Farabi Kazakh National University (Kazakhstan)

Sydykov Erlan Battashevich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Rector of L.N. Gumilyov Eurasian National University (Kazakhstan)

Taimagambetov Zhaken Kozhakhmetovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, National Museum of the Republic of Kazakhstan (Kazakhstan)

Executive Editor:

Kaipbayeva Ainagul Tolganbayevna

Scientific Editor:

Kozybayeva Makhabbat Malikovna

Editor:

Kubeyev Rustem Dzhaulbayevich

Executive Secretary

Konkabayeva Arailym Nurbolatovna

Technical secretary:

Khumarzak Altynbek

ӘОЖ / УДК / UDK 94(574)16/19

ЖЫРАУЛЫҚ ПОЭЗИЯДАҒЫ «БАТЫРШЫЛДЫҚ»

Сабырова Ә.С.

Құрманғазы ат. Қазақ Ұлттық консерваториясы, Қазақстан, Алматы

Аңдатпа. Жыраудың жауынгер ретінде тұрмыс-тіршілігін, оның қоғамдық жікке сай өзіндік өмірлік ұстанымын тану мәселесі этномузыкатуану ғылымында бұрын сонды қарастырылмаған тақырып. Ұсынылып отырған мақаланың мақсаты жауынгерлік кәсіптің кейбір тұстарын жыраулық поэзия үлгілері арқылы айқындау болмақ.

Түйін сөздер: Жырау, шынжырлы тұқым, әскерилердің әулиелері, соғыс алдында орындалатын аспаптар, аруақ, «Ер қаруы бес қару»

ЭТИЧЕСКИЙ КОДЕКС «БАТЫРШЫЛДЫҚ» В ЭПИЧЕСКОЙ ПОЭЗИИ

Сабирова А.С.

Казахская национальная консерватория им.Курмангазы, г. Алматы, Казахстан

Аннотация. В данной статье институт батырства изучен сквозь призму эпической поэзии. Доказано, что институт «батырства» составлял особый социальный слой казахского общества со своими атрибутами. Эпическая поэзия как источник изучения кодекса чести казахских батыров, открывает мир духовных и этических представлений и установлений данного сословия казахского традиционного общества. Эти представления связаны с поклонением сословным святым, обрядами посвящения, ритуалами начала поединка, поклонением священному оружию и особой военной тактикой, позволявшей выходить победителем в важных исторических сражениях.

Ключевые слова: сказитель, шынжырлы тұқым (династийный характер наследования профессии), святые, которым поклонялись войны, музыкальные инструменты, звучавшие перед боем, аруақ (культ предка), «Ер қаруы бес қару» (пять видов профессионального оружия казахского война)

ETHIC CODE OF "BATYRSHYLDYK" IN THE EPIC POETRY

Sabirova A.S.

Kurmangazy Kazakh National Conservatory

Abstract. In this article the institute of batyrshyldyk is studied through the prism of epic poetry. It is well-proven that the institute of "batyrshyldyk" made the special social layer of Kazakh society with its own attributes. Epic poetry as source of study of code of honour of Kazakh batyrs, opens the world of spiritual and ethic presentations and establishments of this estate of Kazakh traditional society. These presentations are related to worship to the class saints, initiation ceremonies, rituals of beginning of duel, worship to the sacred weapon and special military tactics allowing to emerge the victor in important historical battles.

Keywords: zhyrau, shynzhyrly tuqym (dynastic character of inheritance of profession), saints, wars, musical instruments sounding before a fight, aruak(cult of ancestor), “Yer qaruy bes qaru” (five types of professional weapons of the Kazakh warrior).

Кіріспе

Жыраулық дәстүр халықтың дүниетанымын тұтас жеткізетін мәдениеттің күрделі саласы. Қалыптасуы жағынан полистадиялық әрі синкретті құбылыс болғандықтан, әр этностың дәстүрлі мәдениетін жан-жақты қамтып, сол халықтың «энциклопедиясы» бола алады.

Материалдар мен әдістер

Жырды зерттеуде жүйелі-этнофоникалық (В. Мациевский) әдіс қолдану қажеттілігі туындайды. Бүгінгі таңда қазақ этнология ғылымында жырдың ән, күй, әңгімеден тұратын құрамдас бөліктері мен тұтас мәдени құбылыс ретіндегі ерекшеліктері [1-6], жырдың ісләм дінімен сабақтастығы қарастырылған [7].

Талқылау

Батырлардың әскери жік өкілдері ретінде өз моральдік ережелер жиынтығы, ырым-салттары болғаны жыраулық поэзия үлгілері дәлелдейді. Атап айтсақ әскери жіктегілерге бірнеше міндет жүктелді. Оның бірі батырлардың тек әскери кәсіппен айналысуы. Соғыс ісі батырлардың негізгі кәсібі болған:

«Екі арыстан жау шапса
Оқ қылқандай шаншылса
Аққан судай төгілсе
Бетегелі Сарыарқаның бойында
Соғысып өлген өкінбес» (Доспанбет жырау) Ал Ақтамберді жырау:
«Бар арманым айтайын
Батырларша жорықта
Өлмедім оқтан қайтейін», - деп өкінеді.

Батырлар үшін әскери кәсіп ата кәсіп саналған. Бала жасынан ел үшін соғысуды міндет санаған әскерилер, ата-баба кәсібін тұқым қуаласа оны «шынжырлы тұқым», ал батырлар әулетінде ұрпақ жалғасуын «шынжыры үзілмеу» деп аталса керек: «Тақтаболат Тасболат Шынжырлы ердің бірі еді» («Ер Қосай») «Асыл туған ерлерім, Шынжырлы мықты беглерім, Келдім сізге мен деді. Жаңбыршы ұлы Телағыс»

Ата кәсібін жалғастырмау масқара саналғандықтан, батырлар балаларын 13-15 жастан жорыққа қатыстырды. «Шынжырлы балақ шұбар төс» деген сөз тіркесі ертеде батырлар әулетіне қатысты айтылса керек. «Хан кене» жырында бұл туралы былай делінген:

«Абылай ханның баласы Асыл туған Қасым –ды.
Арғы тегін сұрасаң
Шынжыр қатар асыл-ды».

Оғыздың батырлық жырларында олардың салты бойынша адам өлтіріп қан төгілмей балаға ат қойылмайтын. Байбөрі баласы Бамсы Байрақ он беске келгенде алғаш рет жаумен соғысып бас кесіп, қан төккеннен кейін той жасап, тойға шақырылған Қорқыт оның атын Бамсы Байрақ қояды. XVIII-ғасырда бұл дәстүр өзгеріске ұшырайды. Батырлардың жасаған ерлігіне қарай туғанда қойған есімі өзгертіліп немесе оған қосымша лақап ат қойылатын. Сол себептен тарихта Ерасылдың Қабанбай, Дарабоз атануы, Әбілмансұрдың Абылай, Еспенбеттің Адақ, Ағыбай батырдың есіміне Ақжолтай атағының қосылуы осы көне дәстүрдің жалғасытығын көркетеді.

Батырлар алғашқы ерлігін әдетте жауынан әке кегін алудан бастаған. Олар елді сыртқы жаудан қорғағандықтан, әскери жік өкілі ретінде хандармен тығыз араласқан. Батырлар хандардың адал қызметінде жүріп, хандар үшін жанын қиюға тиіс еді. Мысалы, оғыз батыры Бамсы Байрақ өз ханы Қазан Солор үшін басын қиды. Көне түркі жазбаларында да ондай дәстүр жыр жолдарында кездеседі:

«Қапаған қаған үшін,
Түн ұйықтамадым,
Күндіз отырмадым,
Қызыл қанымды төктім»- делінеді Йоллығ тегін шығарған жолдарда.

Айқас кезінде атынан айрылған Абылай ханға жаудың дәл ортасына түсе өз атын берген Жәнібек батырдың ерлігі, я болмаса Бөгенбай батыр өлгенде Бұхар жыраудың Абылай ханға арнайы келіп естіртіп, көңіл айтуы тарихтың басқа да мысалдары жоғарыдағы тұжырымды айғақтайды:

«Қазақтың абыройы арына Сарып қылған бар күшін Қайырлы болсын халқыңа Сабыр қыл, ойлан келмесін,

Қарияң келіп жылап тұр
Еңбегі сіңген ел үшін
Батырың өтті Бөгенбай»

Қазақ әскерилерінің өздеріне тән жауынгерлік этикасы, моральдік кодексі, діни ырым-салттары болды. Жазылып қалдырмағанмен олардың идеологиясына қатысты түсініктерді халқымыздың ауыз әдебиеті үлгілері жеткізеді. Батырлар сийынатын пірлерінің біреулері мифтік қаһармандар, біреулері тарихта болған аты аңызға айналған тұлғалар болса, бәрі де батыр болып ерен ерлік көрсеткендер. Солардың бірегейі- ИранТұран батырларының бірі - Рүстем Дастан:

«Рүстем Дастан ер – деді Шақырамын мен деді Жау қарасы көрінсе Сіздер жәрдем бер - деді».

Ал, «Шыңғыснама» кітабында Баба Түкті Шашты Әзиз Өзбек хан кезінде қазақ руларын мұсылман дініне кіргізген төрт әулиенің бірі еді. Одан соң Хазрет Әли, ал жорықта, жолда батырларға Қызыр ата жол сілтеп көмектеседі-мыс деген түсініктер қазақ санасында берік орын алды. Мысалы, «Көроғлы» жырында:

«Қызыр Ілияс қырық шілтен,
Медеткер бол құлыңа», - делінсе, енді бірінде:
« Ауызға алдым пірім Ғазрет Әлиді Әбу Бакр,Ғұмар, Ғұсман Уәлиді».

Алла тағала темір соғып, сауыт жасауды үйреткен Дәуіт пайғамбарды қазақ батырлары ұсталардың пірі ретінде қастерледі.«Қобыланды батыр» жырындағы жолдар мұны дәлелдей түседі:

«Бүгін қанға боялсын
Балғаң тиген ақ сауыт
Бекітіп соққан Ер Дәуіт» немесе:
«Бурылға шаптым көл мауыт
Сыйынған пірім Қамбар Дәуіт», - делінеді.

Батырлар кәсіпқойлығының енді бір белгісі –ол ерте кезден –ақ қаруды кие санап, онымен түрлі магиялық ырымдар істеліп, қаруды жасағанда қасиетті сандар қолануынан көруге болады. Қару жасағанда оны қырық ұстаға соқтырып, қырық күн кептіріп, қырық сұйыққа суарған. Қаруды жанды санап, оған мадақ айтып, шайқасқа кірер алдында қарумен серттескен. Қаруда батырдың жаны болады деген түсінікті

«Қобыланды» жырының мына жолдары жеткізеді: «Бұлғары садақ, бұқар жай Тарта алмасам маған серт!

Бел күшіме шыдамай,
Беліңнен кетсең саған серт».

Сондықтан қару марапат құралы ретінде қолданылып, әскери олжаның маңыздысы болды.

Соғыс алдында әдетте батырлар жекпе-жегі өткізілді. Ондағы мақсат батырлардың күш сынасуы, соғыс тағдырын кәсібилер күшімен шешіп, қантөгісті азайту, қарсыластарының ең мықты батырларын құрту болды. Жекпе-жек алдында батырлар жөн сұрасып, өзін таныстыруға тиіс еді. Мысалы «Мұсахан» жырында:

«Асылымды сұрасаң

Мен ноғай деген халықпын

Менің атым хан Мұса»-деп бастап-

«Тегім еді ноғайлы Арғы атам Қарадөң, Бергі атам Жұбаныш Өзімнің әкем Сүйініш Тұқымы едім мен тегіс

Менің атым Ер Бегіс». Осы рәсімнен кейін батырдың кімді жеңіп кімнен жеңілгендігін біліп, жеңімпаздың атағы шартарапқа жайылатын.

Жыраулық поэзия жауһарлары қазақ батырларының тек асыл тұқымды жылқыларды мінгендігін жеткізеді. Олар таза қанды түркменнің ахалтекесі немесе таза қанды араб жылқылары еді. Мысалы Шалкиіз жырау:

«Жебелей жебе жүгірген

Ерлердің арғымақтан игі малы бар ма?- десе, Доспамбет жырау:

«Арыстандай екі бұтын алшайтып

Арғымақ мінген өкінбес»-деп қайырады.

Сонымен бірге қазақ даласының климатына бейіделіп, ыстық суыққа төзімді, шабуға шыдамды, дене бітімі ерекше белі тазының беліндей иілген, тік мойынды, басы кішкене, аяғы ұзын, құйрық жалы қысқа, жүні тықыр жылқыларды арғымақ деп атаған. Мысалы Ақтамберді жырау:

«Ор қояндай жүгіртіп

Аш күзендей бүгілтіп

Жолбарыстай шұбарды

Таңдап мінер ме екенбіз?»

Мұндай жылқыларды тек үстем тап өкілдері ғана мінген, оларда арғымақтың үйірі болғаны белгілі.

Арғымақ алысқа шабса да, иесімен бірге соғыстың тауқыметін көтеретін әскери ат болуға жарамайтын. Батырлардың соғысқа мінетін жауынгерлік аттарын қазанат атаған. Мұны Махамбеттің мына жолдары дәлелдейді:

«Арғымақтан туған қазанат

Шабуыл салса нанғысыз»-десе, халық мақалы:

«Қарабайыр қазанат

Қара жолда қалдырмас

Қара жолда қалдырып

Қанатыңды талдырмас»-деп батырлар үшін өсірілген жылқы тұқымы екенін көрсетеді. Оның дене бітімінен жүйріктік пен күш сезіледі. Омырауы үлкен, кеудесі кең, салпы ерінді, тұяғы жалпақ, толарсағы жіңішке, құйрық жалы қысқа, танауы кең, сазандай дөңгеленіп келген, мойны жуан еді.

Ату қаруының ішінде көшпенділер жақ, жай, садақ және адырна деген қаруларды қолданды. Қазір адырна музыкалық аспап ретінде белгілі. Бұрынғы заманда адырна деп қандай қаруды атады? Жақ екі бөліктен тұратын: ағаштан, сүйектен жасалған ату қызметін атқаратын серпінді бөлігі – адырна делінсе, ал оқты тіреп қоятын жібін –кіріс деп атаған. Адырна сөзі қазақ

жырларының бірнешеуінде кездесіп отырады:

«Алты атқа алған адырна
Он атқа алған бұхаржа
Кірістен кетсең саған серт
Алты атқа алған адырна
Ата алмасам саған серт
Шым жібектен ескен кірісі
Үзіліп кетсең саған серт» («Ер Қосай»).

Адырна туралы деректерді «Көкше батыр» жырында, Қазтуған батыр толғауларында, Махамбет термелерінде де кездестіруге болады.

Жыраулық поэзияда соғыс нәтижесін болжап айтушы сиқырлы қасиет иегерлері жауырыншы, жадышылар қызметі де тілге тиек етіледі.

Жыраулық поэзия жолдарынан музыкалық аспаптардың да соғыс тактикасында маңыздылығын көрсететін айғақтар бар. Әдетте жекпе-жектің алдында дабыл қағылып салтанатты белгі берілетін:

«Майданда дабыл қақтырып

Ерлердің жолын аштырып»-деген Ақтамбарді жыраудың толғауындағы осы жолдар әспеттеп тұр.

«Қобыланды батыр», «Қамбар батыр» жырларында айқастың басталуын үлкен дабылмен ашатындығын, ал ұрыс кезінде әр жауынгер өз кішкене келген жеке дабылын қағып белгі беріп шақырғандығын мына жолдар растайды:

«Бурыл атты ойнатып
Алдына дабыл қағады
Қызылбас шыққын, жеке деп
Қасына жетіп барады»

Соғыс кезінде музыкалық аспаптардан дабылдың үлкен түрі-нығараның рөлі зор еді. Әскербасылық дәрежемен бірге лауазымына қарай үлкен-кішілі дабыл тапсырылған. Үлкен дабыл-қолбасшының, аспаптың кіші түрі-әскербасыларының белгісі еді. Бұл туралы «Қобыланды батыр» жырында былайша баяндалады:

«Артына сауыт бөктерген
Алдына дабыл төңкерген».

Нәтиже

Қазақ батырларының әлеуметтік жік ретіндегі қару асынуы (садақ, қылыш, найза, айбалта, шоқпар); сырт келбетінде сақал-мұрт, шаш қоюдың ерекше үлгілерін қолдануы (айдар, тұлым, бұрым, кекіл); кәсіби атақ дәреженің тағайындалуы (мыңбасы мен түменбасыларды түрікше бек, моңғолша ноян, арабша әмір деп атады, жүзбасыларға байрақ, түмен басыларға - ту, байрақ дабыл тапсырылды); кәсіби әскерилерді сыпай, бахадүр, халық жасақтарын сарбаз, шерік, әскери қолбасшыныңсардар атануы; жауынгерлік этика мен намыс кодексінің қалыптасуы – мұның бәрі батырлардың жеке әлеуметтік жік болғандығын анықтайды. Мұндай дүниетанымдық жүйелі негізі бар өмір сүру салты жыраулық поэзияда «батыршылдық» деп аталған:

«Күлікке тастай болып тимесе
Үстіме көбе кимен-ді
Күмістен екі қолтық жақ болса,
Сыпайшылық сүрмен-ді
Алғаным ару болмаса
Алдыма алып сүйменді

Дулығамның төбесі
Туған айдай болмаса
Батыршылық сүрменді» (Шалкиіз)

Қорытынды

Қазақ батырларының әлеуметтік жік ретіндегі “батыршылдық” өмір салтын танып білудің бірден бір дерек көзі жыраулық поэзия екендігіне көз жеткізеді. Поэзияның бұл саласы арқылы қазақ батырларының өмірлік ұстанымдарын, табынған әулиелерін, қару-жарақ туралы түсініктерін, жалпы тұтас дүниетанымын қалыпына келтіруге мүмкіндік туғызады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

- Ерзакович Б. Песенная культура казахского народа. – Алматы: Наука, 1966 – 401 с.
- Мухамбетова А.И., Аманов Б., Казахская традиционная музыка и XX век. – Алматы: «Дайк-Пресс», 2002. – 544 с.
- Кунанбаева А. Проблема изучения казахской эпической традиции // Казахская музыка: традиции и современность. – Алматы, 1997; Специфика казахского эпического интонирования // «СМ». – 1982. – №6; Современная казахская эпическая традиция и некоторые проблемы ее изучения // Стилиевые тенденции в советской музыке 60-70-х годов. Сб. науч. тр. / Ленингр. гос. ин-т театра, музыки и кинематографии; [Отв. ред. и сост. А.Н. Крюков]. - Ленинград: ЛГИТМИК, 1979. – 182 с.
- Жүсіп Б. Жырдария. – Алматы: «Арна», 2009.
- Сарымсакова А. Форма жыр-кюев: опыт сравнительного анализа с казахским эпосом (на примере жыр кюев Мангистау) // Мелодии веков. – Алматы, 2000. – 117 с.
- Жаңабергенова Э. Арал өңірінің жыраулық дәстүрі: Өнертану ғыл. канд автореф. – Алматы, 2010. – 33 б.
- Байбосынова Ұ. Сыр бойы ахун-жырауларының шығармашылығындағы шығыстық поэзия жанрлары // Құрманғазы және ғасырлар тоғысындағы дәстүрлі музыка.– Алматы: Дайк-Пресс, 1998. – 126-135-бб.

МАЗМҰНЫ

Айтмағамбетов Д.Р., Азмұханова А.М., Нұрсұлтанова Л.Н. ҚАЗАҚСТАН ЖӘНЕ ВЬЕТНАМ: ЫНТЫМАҚТАСТЫҚТАН ТӘЖІРИБЕГЕ.....	5
Ахметжанова А.Т., Алина А.Д. XX ҒАСЫРДЫҢ 20-30 ЖЫЛДАРЫНДАҒЫ КЕҢЕС ОДАҒЫНЫҢ МӘДЕНИЕТ ЖӘНЕ БІЛІМ БЕРУ САЛАСЫНДАҒЫ ЖАҢАШЫЛДЫҚТАРЫ.....	12
Алимжанова А.Ш., Шаймерденова М.Д. ЗАМАНАУИ БІЛІМ: ҚОҒАМДЫҚ ПІКІРДІ МОДЕРНИЗАЦИЯЛАУДЫҢ НЕГІЗГІ ҚАҒИДАСЫ.....	20
Арепова А.Д., Морякова М.Т. АҚ ОРДАНЫҢ САЯСИ ТАРИХЫНЫҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕРІ (XIII–XV ғғ. басы).....	25
Балықбай А.К. ҚАЗАҚ КИНОДРАМАТУРГИЯСЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУ ТАРИХЫ ЖӘНЕ КЕЗЕҢДЕРІ.....	33
Боранбаева Б.С. ШЫҒЫС МАЙДАНЫНА ҚАТЫСҚАН ОРАЛ Өңірінің ҚАЗАҚ ҚЫЗДАРЫ.....	41
Горячев А.А., Егорова Т.А., Егорова К.А. ХАНТАУ ТАУЫНЫҢ ЕЖЕЛГІ ПЕТРОГЛИФТЕРІ.....	58
Ғабитханұлы Қ. ҚЫТАЙ ЖЫЛНАМАЛАРЫНДАҒЫ ТҮРКІЛІК СӨЗДЕРДІ АУДАРУ, РЕКОНСТРУКЦИЯЛАУ, БІРІЗДЕНДІРУ МӘСЕЛЕСІ.....	73
Ғабитханұлы Қ., Ғабит Е. «ТӨҢІР ТАУ» (немесе Тянь-Шань) ҒҰНДАРДАН ҚАЛҒАН АТАУ.....	79
Жанибай С.Б. МҰСТАФА ШОҚАЙ ЕҢБЕКТЕРІНДЕГІ ТАРИХТЫ ЗЕРТТЕУДІҢ МЕТОДОЛОГИЯЛЫҚ ҰСТАНЫМДАРЫ...83	83
Жанибай С.Б. 1920-1940 ЖЫЛДАРДАҒЫ ТҮРКІСТАНДАҒЫ КЕҢЕСТІК БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНІҢ ҚАЛЫПТАСУЫ.....	92
Жолсейітова М.Ә. ЮСУФ АҚЧУРАНЫҢ ЖАС ТҮРІКТЕР БІЛІГІ ТҰСЫНДАҒЫ ҚЫЗМЕТІ.....	105
Жолсейітова М.Ә. ЖӘДИДШІЛДІКТІҢ ҚАЛЫПТАСУЫ МЕН ДАМУЫНДАҒЫ И. ГАСПЫРАЛЫНЫҢ РӨЛІ.....	116
Жұмай Г. ҚОРЫҚ-МУЗЕЙДІҢ ЗЕРТТЕУ НЫСАНДАРЫ.....	128
Калыш А.Б., Исаева А.И. ҒЫЛЫМИ ЖӘНЕ ОҚУ ҮДЕРІСІНДЕГІ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ОРТАЛЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК МУЗЕЙІНІҢ ДАЙЫНДАҒАН ҒЫЛЫМИ-ЭТНОГРАФИЯЛЫҚ ЭНЦИКЛОПЕДИЯСЫНЫҢ ОРНЫ.....	136
Камалдинов И.Р., Савельева Т.В. ІЛЕ АҢҒАРЫНДАҒЫ ҰЛЫ ЖІБЕК ЖОЛЫНЫҢ БАҒЫТЫ (археологиялық деректер бойынша).....	145
Керімбаев Е.Ә., Набижанқызы З. КОНФУЦИЙ ИНСТИТУТТАРЫНЫҢ ҚҰРЫЛУЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ ҚЫЗМЕТІ.....	159
Қабдолдина К.Қ. КЕҢЕСТІК ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ҚАЗАҚ ӘЙЕЛДЕРІНІҢ ТЕНДІК МӘСЕЛЕСІ.....	169
Қабылдинов З.Е., Борбасов С.М., Қозыбаева М.М. ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ ЭТНОГРАФИЯЛЫҚ КЕЛБЕТІНІҢ АЙНАСЫ.....	175
Қаипбаева А.Т. ІЛИЯС ОМАРОВ ЖӘНЕ ҰЛТТЫҚ МӘДЕНИ МҰРА.....	182
Қали А., Сәкенұлы Қ., Айдаралиева Ә. АҚТӨБЕ Өңіріндегі «АЛАШ ОРДА» ҚАЙРАТКЕРЛЕРІНІҢ ҚЫЗМЕТІ ТУРАЛЫ (Ақтөбе облыстық мемлекеттік архиві материалдары бойынша).....	197
Құдайбергенұлы Б., Каримова А.Е., Садыкова А.М. ҚАЗАҚ ҚАЙРАТКЕРІ Н.НҰРМАҚОВТЫҢ ҚОНЫСТАНДЫРУ САЯСАТЫНА ҚАТЫСТЫ САЯСИ ҰСТАНЫМЫ.....	215
Қыдырбаев Қ.А. МӘМЛҮК-ҚЫПШАҚ СҰЛТАНДЫҒЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ ӘЛЕМ ӨРКЕНИЕТІНЕ ҚОСҚАН ҮЛЕСІ.....	222

Мейрманова Г.А., Дауытбекова М.Қ. ДӘСТҮРЛІ ҚАЗАҚ ҚОҒАМЫНДАҒЫ БАТЫРЛАР ЭТИКЕТІ.....	233
Мұқаметханұлы Н., Мадиев Д.А. ҚЫТАЙДЫҢ БАТЫС БӨЛІКТІ ҚАУЫРТ ИГЕРУ СТРАТЕГИЯСЫ ЖӘНЕ ШЫҢЖАҢНЫҢ ШЕКАРА ӨҢІРІНІҢ ӘЛЕУМЕТТІК ДАМУЫ.....	243
Мырзабекова Р.С., Мырзабеков М.С. ТАНЗИМАТ ДӘУІРІНДЕГІ РЕФОРМАТОРЛЫҚ ҚОЗҒАЛЫСТАР.....	251
Нурмухамбет Ә.Б., Сайн Э.Д. ҚАЗАҚСТАН КӘСПОРЫНДАРЫНЫҢ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚЫЗМЕТІНІҢ МАРКЕТИНГТІК СТРАТЕГИЯЛАРЫ.....	258
Сабденова Г.Е., Усерова А.Н. ҚАЗАҚТЫҢ ДӘСТҮРЛІ ҚҰҚЫҚ МӘДЕНИЕТІ МЕН ҰЛТТЫҚ ТӘЛІМ ТӘРБИЕСІНІҢ ТАРИХИ БАСТАУЛАРЫ.....	265
Сабырова Ә.С. ЖЫРАУЛЫҚ ПОЭЗИЯДАҒЫ «БАТЫРШЫЛДЫҚ».....	273
Садықов Т.С., Набиев С.Т. АКАДЕМИК М.Қ.ҚОЗЫБАЕВ ЕҢБЕКТЕРІНДЕГІ ҚАЗАҚ АЗАТТЫҚ КҮРЕСІНІҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ.....	279
Сайынов Д. АҚТӨБЕ ӨҢІРІНДЕГІ ДІНИ ҚАЙРАТКЕРЛЕРДІҢ РУХАНИ ҚЫЗМЕТІ.....	285
Сәкенов С.Қ. СОЛТҮСТІК ҚАЗАҚСТАННЫҢ ҚОЛА ДӘУІРІНІҢ ТҮРҒЫН ҮЙЛЕРІ.....	296
Сериккалиева А.Е., Ашинова Ж.Е., Набижанқызы З. ШЫҰ ЕРКІН САУДА АЙМАҒЫНЫҢ ЖОБАСЫ: МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ.....	304
Сыздықова А.М. ЕРТІС ӨҢІРІНІҢ КЕҢЕСТІК ОТЫН-ЭНЕРГЕТИКАЛЫҚ КЕШЕНДЕРІНДЕГІ ҚОРШАҒАН ОРТАНЫ ҚОРҒАУДЫ БАСҚАРУДЫҢ ТАРИХЫ (1970-1990).....	308
Төлебаев Т.Ә., Әбікенова Г.Е. ДӘСТҮРЛІ МЕТОДОЛОГИЯЛЫҚ БАҒЫТТАР ЖӘНЕ ПРОТОТҮРІКТЕРДІҢ ЛИНГВИСТИКАЛЫҚ ГЕОГРАФИЯСЫ: ТАРИХНАМАЛЫҚ АСПЕКТ.....	317
Шаймерденова М.Д. ҚАЗАҚСТАН ТАРИХЫ ОҚУЛЫҚТАРЫНЫҢ АВТОРЛАРЫ АҚПАРАТ ЖӘНЕ МӘДЕНИЕТ ТАСУШЫЛАРЫ РЕТІНДЕ: ТІЛ ТҰЛҒАЛАРЫН РЕТРОСПЕКТИВТІ ШОЛУ.....	323

СОДЕРЖАНИЕ

Айтмагамбетов Д.Р., Азмуханова А.М., Нурсултанова Л.Н. КАЗАХСТАН И ВЬЕТНАМ: ОТ СОГЛАШЕНИЙ К ПРАКТИКЕ.....	5
Ахметжанова А.Т., Алина А.Д. НОВОВВЕДЕНИЯ СОВЕТСКОЙ ВЛАСТИ В СФЕРЕ КУЛЬТУРЫ И ОБРАЗОВАНИЯ в 20-30-е ГОДЫ XX ВЕКА.....	12
Алимжанова А.Ш., Шаймерденова М.Д. СОВРЕМЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ: КЛЮЧЕВОЙ АСПЕКТ МОДЕРНИЗАЦИИ ОБЩЕСТВЕННОГО СОЗНАНИЯ.....	20
Арепова А.Д., Морякова М.Т. ВОПРОСЫ ПОЛИТИЧЕСКОЙ ИСТОРИИ АК ОРДЫ (XIII – НАЧАЛО XV ВВ.).....	25
Балықбай А.К. ИСТОРИЯ И ЭТАПЫ СТАНОВЛЕНИЯ КАЗАХСКОЙ КИНОДРАМАТУРГИИ.....	33
Боранбаева Б.С. КАЗАШКИ ПРИУРАЛЬЯ – УЧАСТНИЦЫ ВОЕННЫХ ДЕЙСТВИЙ НА ДАЛЬНЕВОСТОЧНОМ ФРОНТЕ.....	41
Горячев А.А., Егорова Т.А., Егорова К.А. ДРЕВНИЕ ПЕТРОГЛИФЫ ГОР ХАНТАУ.....	58
Габитханулы К. ПРОБЛЕМЫ ПЕРЕВОДА, РЕКОНСТРУКЦИИ, ПОСЛЕДОВАТЕЛЬНОСТИ ТЮРКСКИХ СЛОВ В КИТАЙСКИХ ЛЕТОПИСЯХ.....	73
Габитханулы К., Габит Е. ГЕОГРАФИЧЕСКОЕ НАЗВАНИЕ «ТАНИРТАУ» (ИЛИ ТЯНЬ-ШАНЬ) - НАСЛЕДИЕ ГУННОВ.....	79
Жанибай С.Б. МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИЗУЧЕНИЯ ИСТОРИИ ПРОИЗВЕДЕНИЙ МУСТАФЫ ШОКАЯ.....	83
Жанибай С.Б. СТАНОВЛЕНИЕ СОВЕТСКОЙ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ В ТУРКЕСТАНЕ В 1920-1940-Е ГОДЫ.....	92
Жолсейітова М.Ә. ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ЮСУФА АКЧУРИНА В ПЕРИОД ПРАВЛЕНИЯ МЛАДОТУРОК.....	105
Жолсейітова М.Ә. РОЛЬ И ГАСПЫРАЛЫ В СТАНОВЛЕНИИ И РАЗВИТИИ ДЖАДИДИЗМА.....	116
Жумай Г. ОБЪЕКТЫ ИССЛЕДОВАНИЯ ЗАПОВЕДНИКА-МУЗЕЯ.....	128
Калыш А.Б., Исаева А.И. МЕСТО НАУЧНО-ЭТНОГРАФИЧЕСКОЙ ЭНЦИКЛОПЕДИИ ЦГМ РК В НАУЧНО - ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ.....	136
Камалдинов И.Р., Савельева Т.В. НАПРАВЛЕНИЯ ВЕЛИКОГО ШЕЛКОВОГО ПУТИ В ИЛИЙСКОЙ ДОЛИНЕ (по археологическим источникам).....	145
Керимбаев Е.А., Набижанкызы З. СТАНОВЛЕНИЕ И ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ИНСТИТУТОВ КОНФУЦИЯ.....	159
Кабдолдина К.К. ПРОБЛЕМА РАВЕНСТВА КАЗАХСКИХ ЖЕНЩИН В СОВЕТСКОМ КАЗАХСТАНЕ.....	169
Кабульдинов З.Е., Борбасов С.М., Қозыбаева М.М. ЗЕРКАЛО ЭТНОГРАФИЧЕСКОГО ОБРАЗА КАЗАХОВ.....	175
Каипбаева А.Т. ИЛЬЯС ОМАРОВ И НАЦИОНАЛЬНОЕ КУЛЬТУРНОЕ НАСЛЕДИЕ.....	182
Кали А., Сакенулы К., Айдаралиева А. О ДЕЯТЕЛЯХ «АЛАШ ОРДЫ» АКТЮБИНСКОГО КРАЯ (ПО МАТЕРИАЛАМ АКТЮБИНСКОГО ОБЛАСТНОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО АРХИВА).....	197
Құдайбергелулы Б., Каримова А.Е., Садыкова А.М. ПОЛИТИЧЕСКАЯ ПОЗИЦИЯ КАЗАХСКОГО ДЕЯТЕЛЯ Н. НУРМАКОВА В ОТНОШЕНИИ ПЕРЕСЕЛЕНЧЕСКОЙ ПОЛИТИКИ.....	215
Кыдырбаев К.А. МАМЛЮК-КИПЧАКСКИЙ СУЛТАНАТ И ЕГО ВКЛАД В МИРОВУЮ ЦИВИЛИЗАЦИЮ.....	222

Мейрманова Г.А., Дауытбекова М.Қ. ЭТИКЕТ ГЕРОЕВ В ТРАДИЦИОННОМ КАЗАХСКОМ ОБЩЕСТВЕ.....	233
Мухаметханулы Н., Мадиев Д.А. СТРАТЕГИЯ НАПРЯЖЕННОГО ОСВОЕНИЯ ЗАПАДНОЙ ЧАСТИ КИТАЯ И СОЦИАЛЬНОЕ РАЗВИТИЕ ПРИГРАНИЧНОГО РЕГИОНА СИНЬЦЗЯН.....	243
Мырзабекова Р.С., Мырзабеков М.С. РЕФОРМАТОРСКИЕ ДВИЖЕНИЯ В ЭПОХУ ТАНЗИМАТА.....	251
Нурмухамбет Ә.Б., Сайн Э.Д. МАРКЕТИНГОВЫЕ СТРАТЕГИИ МЕЖДУНАРОДНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ КАЗАХСТАНА....	258
Сабденова Г.Е., Усерова А.Н. ИСТОРИЧЕСКИЕ КОРНИ ТРАДИЦИОННОЙ ПРАВОВОЙ КУЛЬТУРЫ И НАЦИОНАЛЬНОГО ВОСПИТАНИЯ КАЗАХОВ.....	265
Сабирова А.С. ЭТИЧЕСКИЙ КОДЕКС «БАТЫРШЫЛДЫҚ» В ЭПИЧЕСКОЙ ПОЭЗИИ.....	273
Садыков Т.С., Набиев С.Т. ВОПРОСЫ ОСВОБОДИТЕЛЬНОЙ БОРЬБЫ КАЗАХОВ В ТРУДАХ АКАДЕМИКА М.К. КОЗЫБАЕВА.....	279
Сайнов Д. ДУХОВНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ РЕЛИГИОЗНЫХ ДЕЯТЕЛЕЙ В АКТЮБИНСКОМ КРАЕ.....	285
Сакенов С.К. ДОМА ЭПОХИ БРОНЗЫ СЕВЕРНОГО КАЗАХСТАНА.....	296
Сериккалиева А.Е., Ашинова Ж.Е., Набижанқызы З. ПРОЕКТ ЗОНЫ СВОБОДНОЙ ТОРГОВЛИ ШОС: ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ.....	304
Сыздыкова А.М. ИСТОРИЯ УПРАВЛЕНИЯ ОХРАНОЙ ПРИРОДНОЙ СРЕДЫ НА СОВЕТСКИХ ТОПЛИВНО- ЭНЕРГЕТИЧЕСКИХ ПРЕДПРИЯТИЯХ ПРИИРТЫШЬЯ (1970-1990).....	308
Тулбаев Т.А., Абикенова Г.Е. ТРАДИЦИОННЫЕ МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ НАПРАВЛЕНИЯ И ЛИНГВИСТИЧЕСКАЯ ГЕОГРАФИЯ ПРОТОТЮРКОВ: ИСТОРИОГРАФИЧЕСКИЙ АСПЕКТ.....	317
Шаймерденова М.Д. АВТОРЫ КАЗАХСТАНСКИХ УЧЕБНИКОВ ПО ИСТОРИИ КАЗАХСТАНА КАК НОСИТЕЛИ ИНФОРМАЦИИ И КУЛЬТУРЫ: ЯЗЫКОВАЯ ЛИЧНОСТЬ В РЕТРОСПЕКТИВЕ.....	323

CONTENTS

Aitmagambetov D., Azmukhanova A., Nursultanova L. KAZAKHSTAN AND VIETNAM: FROM AGREEMENTS TO PRACTICE.....	5
Akhmetzhanova A.T., Alina A.D. INNOVATIONS OF SOVIET POWER IN THE FIELD OF EDUCATION IN THE 1920-1930s.....	12
Alimzhanova A., Shaimerdenova M. MODERN EDUCATION: THE KEY ASPECT OF MODERNIZATION OF PUBLIC CONSCIOUSNESS.....	20
Arepova A.D., Moryakova M.T. THE ISSUES OF THE POLITICAL HISTORY OF AK ORDA (XIII - EARLY XV CENTURIES).....	25
Balykbay A.K. HISTORY AND STAGES OF THE FORMATION OF KAZAKH FILM DRAMA.....	33
Boranbayeva B.S. KAZAKH WOMEN OF THE URALS-PARTICIPANTS OF MILITARY ACTIONS ON THE FAR EASTERN FRONT.....	41
Goriachev A.A., Egorova T.A., Egorova K.A. ANCIENT PETROGLYPHS OF KHANTAU MOUNTAINS.....	58
Gabirkhanuly K. ISSUES OF TRANSLATION, RECONSTRUCTION, CONSISTENCY OF TURKIC WORDS IN CHINESE CHRONICLES.....	73
Gabirkhanuly K., Gabit Y. «TANGIRTAU» (OR TIAN-SHAN) IS THE HUN HERITAGE THE GEOGRAPHICAL NAME "TANGIRTAU" (OR TYANSHAN) IS THE HUN HERITAGE.....	79
Zhanibay S. METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE STUDY OF HISTORY IN THE WRITINGS OF MUSTAFA SHOKAY.....	83
Zhanibay S. FORMATION OF THE SOVIET EDUCATION SYSTEM IN TURKESTAN IN THE 1920-1940S.....	92
Zholseitova M. THE ACTIVITIES OF YUSUF AKCHURIN DURING YOUNG TURKS PERIOD.....	105
Zholseitova M. I. GASPYRALY'S ROLE IN THE ESTABLISHMENT AND DEVELOPMENT OF JADIDISM.....	116
Zhumai G. OBJECTS RESEARCH OF THE RESERVE-MUSEUM.....	128
Kalysh A., Isayeva A. PLACE OF SCIENTIFIC AND ETHNOGRAPHIC ENCYCLOPEDIA OF THE CENTRAL STATE MUSEUM OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN IN THE SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL PROCESS.....	136
Kamaldinov I.R., Savelyeva T.V. DIRECTIONS OF THE GREAT SILK ROAD IN THE ILE VALLEY (according to archaeological sources).....	145
Kerimbaev Y.A., Nabizhankyzy Z. THE FORMATION AND ACTIVITIES OF CONFUCIUS INSTITUTES.....	159
Kabdoldina K.K. THE PROBLEM OF EQUALITY OF KAZAKH WOMEN IN THE SOVIET KAZAKHSTAN.....	169
Kabuldinov Z.E., Borbasov S.M., Kozybayeva M.M. MIRROR OF THE ETHNOGRAPHIC IMAGE OF THE KAZAKH.....	175
Kaipbaeva A.T. ILYAS OMAROV AND THE NATIONAL CULTURE HERITAGE.....	182
Kali A., Sakenuly K., Aidaraliyeva A. ON THE "ALASH ORDA" FIGURES FROM AKTOBE KRAI (ACCORDING TO THE MATERIALS OF THE AKTOBE REGIONAL STATE ARCHIVE).....	197
Kudaybergenuly B., Karimova A.E., Sadykova A.M. THE POLITICAL POSITION OF THE KAZAKH LEADER N. NURMAKOV IN RELATION TO THE RESETTLEMENT POLICY.....	215
Kydyrbayev K.A. THE MAMLUK-KIPCHAK SULTANATE AND HIS CONTRIBUTION TO THE WORLD'S CIVILIZATION.....	222

Meirmanova G.A., Daytbekova M.K. HEROES OF THE TRADITIONAL KAZAKH SOCIETY.....	233
Mukhametkhanuly N., Madiev D.A. THE STRATEGY OF RAPID DEVELOPMENT OF THE WESTERN PART OF CHINA AND THE SOCIAL DEVELOPMENT OF THE BORDER REGION OF XINJIANG.....	243
Myrzabekova R., Myrzabekov M. REFORM MOVEMENTS IN THE EPOCH OF TANZIMAT.....	251
Nurmukhambet A.B., Sayn E.D. MARKETING STRATEGIES OF KAZAKHSTAN ENTERPRISES' INTERNATIONAL ACTIVITIES.....	258
Sabdenova G.E., Userova A.N. HISTORICAL ROOTS OF TRADITIONAL LEGAL CULTURE AND NATIONAL NURTURING OF KAZAKHS.....	265
Sabirova A.S. ETHIC CODE OF "BATYRSHYLDYK" IN THE EPIC POETRY.....	273
Sadykov T., Nabiyev S. THE ISSUES OF KAZAKH LIBERATION STRUGGLE IN THE WRITINGS OF THE ACADEMICIAN M.K. KOZYBAYEV.....	279
Sainov D. THE SPIRITUAL ACTIVITIES OF THE RELIGIOUS LEADERS IN AKTOBE REGION.....	285
Sakenov S.K. BRONZE AGED WELLINGS IN NORTHERN KAZAKHSTAN.....	296
Serikkalieva A.E., Ashinova Zh.E., Nabizhankyzy Z. PROJECT OF THE SCO FREE TRADE ZONE: PROBLEMS AND PROSPECTS.....	304
Syzdykova A.M. HISTORY OF MANAGEMENT OF ENVIRONMENTAL PROTECTION AT SOVIET FUEL AND ENERGY ENTERPRISES IN THE PRIYRTISHIYA (1970-1990).....	308
Tulebayev T.A., Abikenova G.E. TRADITIONAL METHODOLOGICAL DIRECTIONS AND LINGUISTIC GEOGRAPHY OF PROTO- TURKS: HISTORIOGRAPHIC ASPECT.....	317
Shaimerdenova M.D. THE AUTHORS OF KAZAKHSTANI TEXTBOOKS ON THE HISTORY OF KAZAKHSTAN AS CARRIERS OF INFORMATION AND CULTURE: A LANGUAGE PERSON IN RETROSPECTIVE.....	323

EDU.E-HISTORY.KZ

электрондық ғылыми журналы 2019. 1(17)

Бас редактор:
Қабылдинов З.Е.

Компьютерде беттеген:
Зикирбаева В.С.

Жарияланған күні: 30.03.2019.
Пішімі 70x100/16. Баспа табағы 26,6.

Құрылтайшысы және баспагері:
Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі Ғылым комитеті
Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты
ШЖҚ РМК

Редакция мен баспаның мекен-жайы:
050010, Қазақстан Республикасы, Алматы қ., Шевченко көш., 28-үй
ҚР ҒЖБМ ҒК Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты
ШЖҚ РМКТел.: +7 (727) 261-67-19, +7 (727) 272-47-59

Е-mail: edu.history@bk.ru.
Журнал сайты: <https://edu.e-history.kz>

Ш.Ш. Уәлиханов ат. ТжЭИ басылған:
050010 Қазақстан Республикасы, Алматы қ., Шевченко көш., 28-үй